

*Бәсеке және монополия.
Капитал.*

Жоспар:

- 1. Бәсекелестіктің мәні және оның түсінігі
 - 2. Бәсекелестіктің нысандары мен әдістері
-

Бәсекелестік және оның экономикадағы ролі

- **Нарықтық әлем – бұл нарықтың барлық субъектілерінің белсенді қарым - қатынасының аренасы. Бұл қарым-қатынастардың көптеген параметрлері бар. Солардың негізгілері:**
- **- нарық субъектілерінің бір-біріне тәуелділігі;**
- **- жеке сатушылардың нарықтық баға қоя алу мүмкіншіліктері.**

Бәсекелестік (лат. Concurro – сталкиваюсь) – бұл нарықтық шаруашылық қатысушыларының арасындағы өндірістің, сатып алудың және сатудың ең жақсы шарттары үшін күресу. Бәсекелестіктің пайда болу себептері:

- а) нарық жағдайының негізгі параметрлері;**
- б) белгілі бір тауар иесінің толық шаруашылықтық ерекшеліктері;**
- в) сатушылар мен сатып алушылардың нарықтық бағаға тәуелділігі.**

Олигополия – қазіргі нарықтық құрылымның ең үлкен нысаны.

Нарықта бірнеше ірі 3 тен - 5 дейін фирмалардың өзара бәсекелесуі.

- Бұл нарыққа ену жаңа фирмалар үшін қиын.
- Әр бір фирманың әрекетің бәсекелестердің іс – әрекетіне тәуелді.
- Өндірушілер бірлесіп, нарықты бөліп алу туралы келісім шарт жасайды.
- Бағалық бәсеке ғана емес – бағасыз жүретін бәсекеге барады. (бағаның төмендеп кету себебінен, техника технологияларды қолдану, өткізу әдісін жақсарту, кепілдік беру, кредит).

Тәуелсіз бәсекелестік – көптеген белгілерге ие. Батыс экономикасында оны **таза (жетілген)** деп атайды. Себебі ол мемлекеттің араласуынан тәуелсіз және монополиядан таза. Сонымен қатар, нарыққа қатысушылардың тауар, баға және сауданың пайдасы жөнінде жақсы білімі болуы керек.

Тәуелсіз бәсекелестік “ **бәріне қарсы бәрінің соғысы**” деген мағынаны білдіреді. Бұл соғыс нарықта сатушылар арасында, сатып алушылар арасында және сатушы мен сатып алушы арасында жүріп жатыр.

Жетілген

бәсеке – бұл өнімнің бір түрін өндіретін көптеген өндірушілер арасындағы бәсекелестік.

Жетілмеген

бәсеке

мемлекеттің нарыққа активті түрде әсер ету күші негізінде пайда болады.

-
- **Монополистік бәсеке** - ұқсас бірақ бір – біріне тең келмейтін өнімдерді сатуға көздеген көптеген өндірушілер. Жетілген бәсекеге қарағанда монополистіктер сатып алушыларға өз тауарларының ерекше сапасын көрсетеуге тырысады.
-

Монополиялық

бірлестіктер

XIX-XX ғ.ғ. Шет елдерде нарықтың кең масштабты монополизациясы болды. Тәуелсіз бәсекелестік тек Англияда XIX ғ-да көрінді. Қазіргі күнде батыста бұны бағалы қағаздар нарығында немесе ауылшаруашылық өнімдердің нарығында байқауға болады.

Монополия

```
graph TD; A[Монополия] --> B[Сауданың шарттарының орындары бойынша]; A --> C[Нарықтағы алатын орны бойынша]; A --> D[Пайда болуының сипаты мен себептері бойынша]; B --> E[Монополия]; B --> F[Монопсония]; C --> G[таза]; C --> H[абсолютті]; D --> I[табиғи]; D --> J[жасанды]; D --> K[легальді];
```

Сауданың шарттарының орындары бойынша

Монополия

Монопсония

Нарықтағы алатын орны бойынша

таза

абсолютті

Пайда болуының сипаты мен себептері бойынша

табиғи

жасанды

легальді

- **Монополия** – көп сатып алушыға белгілі бір тауарды сататын мекемелердің бірігуі. өндіруші тауар көлемін , тауар бағасын неғұрлым көп пайда алу мақсатында өзі белгілейді.

*** Ерекшеліктері:**

Жеке дара сатушы

Тауардың басқа ешкімде болмауы

Тауар бағасы мен сату көлеміне толық баға жасау.

- **Монополия** – барлық сатушылардан белгілі бір өнімді сатып алатын шаруашылықтық бірлестік.
- **Таза монополия** – бір ғана сатушы, ол тауар санына, бағасына толық бақылау жасай алады.

- **Абсолютті монополия** – халықаралық шаруашылықта орын алады. Ол мемлекеттің қолында болады.
- **Табиғи монополияға** - өте сирек кездесетін элементтерді өндіретін шаруашылықтық бірлестіктер ие.
Оларға: - мұнайды тасымалдау;
- газдың тасымалдануы;
- электрлік және жылу энергиясын беру;
- теміржол қызметтері.

- **Легальді монополия** – заңды түрде пайда болған. Оларға бәсекелестіктен сақталған монополизациялардың формаларын жатқызамыз:

- патентті жүйе;
- авторлық құқық;
- тауарлы белгілер.

- **Жасанды монополия** – монополиялыққа бағытталған бірлестіктер. Ол мынадай түрлерде көрінеді:

- картель;
- синдикат;
- трест;
- концерн.

нарықтық бәсекенің түрлерін

Нарық жағдайының параметрлері	Тәуелсіз бәсеке	Монополистік	Олигополия	монополия
Сатушылар саны	Көптеген ұсақ фирмалар	Көп үлкен фирмалар	3 тен -5 аралық	Біреу
Нарықтан кіру және шығу барьерлері	Өте жеңіл	Жеңілірек	Қиын кедергілермен	Өте қиын
Өнім түрлері	Біркелкі	Сапасы әртүрлі	Біркелкі немесе әртүрлі	Сирек кездесетін өнім
Баға қоя алу мүмкіншілігі	Баға қоя алмайды	Шектеулі	Артықшылығы бар	Толық қояды